

ÖZSAİT ARMAĞANI

Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler
Studies Presented to Mehmet and Nesrin Özsait

Yayına Hazırlayanlar / Editors

Hamdi ŞAHİN
Erkan KONYAR
Gürkan ERGİN

Ayrıbasım/Offprint

Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations

SUNA – İNAN KIRIÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRIÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Armağan Dizisi / Festschrift Series: 2

ÖZSAİT ARMAĞANI

Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler
Studies Presented to Mehmet and Nesrin Özsait

Yayına Hazırlayanlar / Editors

Hamdi ŞAHİN

Erkan KONYAR

Gürkan ERGİN

ISBN 978-605-4018-09-3

© Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2011

Tüm metin ve fotoğrafların yayım hakkı saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yazarların ve yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz. Bu eser ile ilgili tüm sorumluluklar yazarlarına aittir.

All rights reserved. No part of this book may be used or reproduced in any manner without written permission from the author and the publisher except in the context of reviews. Responsibility of the essays in this work rests on its author(s).

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sok. No. 25
Kaleiçi 07100 ANTALYA - TÜRKİYE

Tel: 0 (242) 243 42 74 • Fax: 0 (242) 243 80 13

akmed@akmed.org.tr

www.akmed.org.tr

Baskı / Printed by

Paragraf Basım Sanayi A.Ş.

Tel: +90 (212) 629 06 07 Faks: +90 (212) 629 03 85

Sertifika No: 18469

Yapım ve Dağıtım / Production and Distribution

Zero Prodüksiyon Kitap-Yayın-Dağıtım Ltd. Şti.

Tel: +90 (212) 244 7521 Fax: +90 (212) 244 3209

e.mail: info@zerobooksonline.com

www.zerobooksonline.com/eng

İçindekiler

Sunuş	IX
Prof. Dr. Mehmet Özsait'in Özgeçmişi	XI
Arkeolog Nesrin Özsait'in Özgeçmişi	XV
Prof. Dr. Mehmet Özsait'in Yayınları	XVII
<i>Songül Alpaslan Roodenberg</i>	
Harmanören - Göndürle Höyük Mezarlığı İskeletlerinin Antropolojik Analizi	1
<i>Murat Arslan</i>	
Alkibiades'in Kalkhedon ve Byzantion Kuşatması: Nedenleri ve Sonuçları	9
<i>Neşe Atik</i>	
Anadolu'nun Hellenistik-Roma Devri Kurşun Sırlı Kapları	23
<i>Hasan Bahar</i>	
Antik Anadolu Madenciligi İçerisinde Orta Toros Bölgesinin Yeri	31
<i>Sait Başaran</i>	
Enez (Ainos) 2007 Yılı Kazısı ve Onarım-Koruma Çalışmaları	51
<i>Ferit Baz</i>	
Neue Interpretationsversuche zu Einigen Fragmentarischen Meilensteinen in Kappadokien	67
<i>Akın Bingöl</i>	
Urartu Devletinin Kuruluş Dönemi Dış Politikası	73
<i>Alpaslan Ceylan</i>	
Çıldır Akçakale Kazıları	85
<i>Filiz Cluzeau</i>	
Yunanlara Özgü Politik Bir Kurum: Proksenia	97
<i>A. Vedat Çelgin</i>	
Termessos'un Görkemli Kome'si (Peripolion ?) Anydros (Nea Kome ?) ve Ondan Doğan Geç Antikçağ/Erken Bizans Kenti Eudokias, Sorunlar - Öneriler	109
<i>Yaşar Çoruhlu</i>	
Bezeklik XIX. Tapınak'da Bulunan Ejderha Figürlü Uygur Duvar Resmi	127
<i>İnci Delemen</i>	
Dioskurlar ve Tanrıça - Sadberk Hanım Müzesi'ndeki bir Gümüş Aplik	143
<i>Bedia Demiriş</i>	
Antik Çağ'da Tarih Yazmak	149

<i>Güneş Duru</i> Göller Bölgesi Neolitik Yerleşmeleri Üzerine Bir Deneme	157
<i>Turan Efe – Deniz Ş.M. Ay Efe</i> Eskişehir Bölgesinin İlk Tunç Çağı'na Özgü Geriye Yatık Boyunlu Gaga Ağızlı Testileri	177
<i>H. Ali Ekinci</i> Dostluklar Bir Gün Değildir !	187
<i>Emre Erten</i> Hierapolis-Kastabala'da Helios Tapınımına Dair Bazı Gözlemler	189
<i>Fahri Işık</i> "Hilal" ya da "Yalınlaştırılmış Boğa Boynuzu", Pinara Mezarları Işığında Kybele Anıtları Tepe Akroterinin Yorumu Üzerine	213
<i>Mücteba İlgürel</i> Değerli Arkadaşım Mehmet Özsait	221
<i>Turhan Kaçar</i> Doğu Roma Başkentinde Patrik Seçimi: Ioannes Chrysostomus Örneği (MS 398)	225
<i>İshak Keskin</i> Mezopotamya ve Çevresinde Arşiv Uygulamaları	233
<i>Ufuk Kocabaş</i> Çamaltı Burnu I Batığı Demir Çapaları	243
<i>Özdemir Koçak</i> Bazı Örnekler Işığında Afyonkarahisar Orta Tunç Çağ Mezarlıkları ve Bunların Yerleşmeler ile İlişkileri	261
<i>R. Eser Kortanoğlu</i> "κοιμάομα" (Dormir)	277
<i>Hüseyin Köker</i> Küçük Bir Keraitai Definesi	287
<i>Guy Labarre</i> Les fleuves d'Asie Mineure dans la <i>Géographie</i> de Strabon	293
<i>E. Emine Naza-Dönmez</i> Türk Sanatında Mezartaşları ve Çeşmeler Üzerinde Yer Alan Mimari Ögeler Üzerine Bir Deneme	307
<i>Erendiz Özbayoğlu</i> "Roma Yurttaşı" Ailius Aristeides'ten Roma'ya Övgü	319
<i>Mehmet Özdoğan</i> Anadolu'da Neolitik Dönem Yerleşme Yerlerinin Dağılımı İle İlgili Bazı Gözlemler	329
<i>Bilge Özsait-Selçuk</i> Bir Çocuğun Gözünden Arkeoloji ve Tarih	341
<i>Işıl Özsait Kocabaş</i> Akdeniz Yapım Geleneğinde Bir Ortaçağ Teknesi: Yenikapı 12 Batığı	345
<i>Hüseyin Sami Öztürk</i> Lykia ve Pisidia'daki Haydut Avcıları - Lestodeioktes (ληστοδειώκτης)	351

<i>İlham Öztürk</i> Silifke Camikebir Mahallesi Mozaikli Alan Kurtarma Kazısı	357
<i>M. Taner Tarhan</i> İstanbul Üzerine Tarihle Sohbet	373
<i>Oğuz Tekin – Aliye Erol Özdzibay</i> Two Numismatic Examples for a certain Agathoclea / Agathopolis	393
<i>Yasin Topaloğlu</i> İğdır Bölgesinde Tunç Çağı Yerleşmeleri	397
<i>Mehmet Fatih Yavuz</i> A Persian Paradeisos in Byzantion?	411
<i>Hatice Yılmazer Çorbacı</i> Soloi / Pompeiopolis Kazılarında Bir Homerik Kâse Parçası	423

SOLOI / POMPEIOPOLIS KAZILARINDAN BİR HOMERİK KÂSE PARÇASI

Hatice YILMAZER ÇORBACI*

Giriş

Soloi / Pompeiopolis¹ kazılarında ele geçen Megara kâsesi parçaları arasında birleştirilebilen üç parça, üzerinde yazı bulunmasıyla dikkat çekmekte ve Megara kâselerinin bir grubu olan Homerik kâselere girmektedir. İsimlerin yer aldığı bu kâsenin ve sahnenin benzer ön örnekleri yoktur. Ağız ve gövdeye ait olan parçanın özellikleri şu şekilde sıralanabilir: SH G3 28.06.00 no.19 K 2 + SH 2000 45 no'lu kâse parçaları² (Levha I.1 ve 2) pembe (7,5 YR / 8/4) hamurlu, ince, sık ve sert dokulu, iç kısımda sarımsı kahve rengi (10R / 5/6), dışta ise kırmızımsı kahverengi (2,5YR / 5/4) sırlı (7,5YR / 4/3 kahve rengi dalgalı) ve mat - ışıltılıdır³. 6.0 x 11.8 cm ölçülerinde 0,3-0,6 cm kalınlığında olup, çapı 18 cm'dir.

Ağız ve gövdeye ait bir kısmın korunabildiği kâsenin cidarı içe eğimlidir. Düz dudak kenarı dışa doğru çıkıntılı ve sivridir. Dudak ile süs bordürü arasında kalan ve kâseye sonradan eklenen kenar kısmı içe doğru hafif kavimsi olup, çark çizgileri taşımaktadır. Kabartma olarak verilmiş çift üst bordür çizgisi altında geniş çanakları içinde, aşağıya doğru sivrilen, üçgenimsi, birbirine bitişik ve üst kısımları kabarık yumurta sırasının oluşturduğu bir bordür bezemesi yer almaktadır. Kâse cidarı bordür kısmında daha kalındır. Kabartma alt bordür çizgisi altında bazı figürlere ait yazı kalıntıları bulunmaktadır. Solda Akhilleus (A[XIΛΛEYΣ]), ortada Athena (AΘHNA), sağda Nestor ([NEΣTW]) isimleri okunmaktadır. Harflerin çok düzgün ve eşit olmaması el ile yazılmasındandır. Sadece Athena'nın miğferine ve mızrağının ucuna ait olabilecek bir bölüm korunmuştur. Miğferden kalan bölümden anlaşılacağı üzere Athena'nın yüzü Akhilleus'a doğru dönüktür.

Konu İlyada'dan alınmıştır (Hom. *II.* I.194-247). İlyada'nın başında Agamemnon ile Akhilleus'un arası ganimetler ve esir kızlar yüzünden açılır. Rahip Khyrises'in kızını onur payı olarak alan Agamemnon, baş gösteren veba salgınının kalkması için kahin Kalkhas'ın önerisi üzerine kızı geri vermeye razı olur. Ancak Akhilleus'un onur payı olan Briseis'i elinden alacağını söyler. Akhilleus kılıcını çekip Agamemnon'a saldırmak istediği anda Athena gökten inip ona engel olur. Akhilleus Akalar yanında savaşmayacağına yemin eder. Sözcü Nestor bir konuşma yaparak tarafları yatıştırır.

* Yard. Doç. Dr.; Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü. Adıyaman. E.posta: hcorbaci@posta.adiyaman.edu.tr

¹ Kazılar, Mersin / Mezitli – Viranşehir'de 1999 yılından beri Prof. Dr. Remzi Yağcı (DE.Ü) tarafından sürdürülmektedir. Malzeme için kendisine teşekkür ederim.

² Tiyatronun hemen altından gelen bu tiyatro açmalarına ait parçalar tiyatronun inşası sırasında yapılan dolgu içerisinden gelmektedir. Bu parça ile birlikte yoğunluğu Hellenistik olan ve nitelsiz seramik parçalarının yanı sıra az sayıda klasik malzeme ele geçmiştir.

³ SH: Soloi höyük, renkler için Munsel Soil Color Charts 2000 NY kullanılmıştır.

Homerik Kâseler

U. Sinn, Homerik kâseleri inceleyen eserinde bu türün Yunanistan'a Makedonya'dan yayıldığını belirtmekte, üretildiği merkezler olarak ise Makedonya – Teselya bölgesi dışında Demetrias, Thebai, Khalkis, Pire, Korint, Elis, Kephallenia vb. saymaktadır (Sinn, 1979: 27-34). Homerik kâselerin sadece bu coğrafyada üretildiğini buluntu istatistiği ile de desteklemek istemektedir. Sinn, bu istatistiğe göre Bergama, Kyme dahil tüm batı Anadolu, tüm Akdeniz kıyıları ve Tarsus, Antakya, Suriye bölgesi, Kuzey Afrika ve Kıbrıs dahil hiçbir merkezde Homerik kâselerin üretilmediğini belirtmektedir (Sinn 1979: 28-30).

Topraktan yapılmış kalıplarla üretilen Megara kâselerinin ön örneklerinin metal kâseler olup olmadığı hep tartışılmış, metal işleri merkezi olarak da Mısır'a işaret edilmiştir. Aynı tartışma Homerik kâseler için de söz konusudur. Sinn'e göre metal örnekler bu kâselere direkt kalıp olarak değil, teşvik edici ön örnekler olarak hizmet etmişlerdir. Kalıp, metal bir kâsedan olduğu gibi çıkarılmamış, kalıptaki motifler metal kâsedan kalıbı alınmış mühürlerle oluşturulmuştur (Sinn 1979: 44). Sinn, metal örneklerin bugüne kadar yapılan araştırmalarda hep efsanevi İskenderiye'ye bağlandığını, ancak Akdeniz coğrafyasında çok az hazine buluntusu olduğunu belirtmektedir. Ona göre, Makedonya ve Teselya'da değerli altın ve gümüş gereçler ve süs nesnelere çokluğu, olasılıkla Büyük İskender'in Anadolu'da fethettiği hazinelerle ilgilidir. Askerlere verilen para ve değerli eşyalar sayesinde, bu nesnelere İÖ 4. yüzyılın 2. yarısında geniş bir alana yayılmıştır (Sinn 1979: 45, dn. 241, 242). Sinn, bunları belirtmekle beraber, Homerik kâselere ön örnek olabilecek metal örneklerin dışardan gelmiş olma olasılığına karşı ikonografik kıyaslama ve paralar üzerindeki betimleri kanıt göstermektedir. Ona göre, eğer Homerik kâseler gerçekten metal kâseler örnek alınarak yapıldıysa, bu metal kâseler de bizzat Makedonya'da üretilmişlerdir (Sinn 1979: 45). Sinn'in araştırma sonuçlarına göre, İÖ 3. yüzyılın son çeyreği ile İÖ 2. yüzyılın başında söz konusu merkezlerde üretime başlanmış ve üretim İÖ 168'de Makedonlar'ın Pydna yenilgisine kadar sürmüştür (Sinn 1979: 31-33, 34).

Homerik kâseler kalıpla yapılmışlardır. Topraktan yapılan kalıbın içine kalıp henüz yaş iken, motiflerin damgalar aracılığıyla basılmasıyla istenilen bezeme oluşturulmaktadır. Kâse hamurunun kalıbın içine yayılması ve çarkta çevrilmesi ile kalıbın içindeki bezeme kâsenin dış yüzüne çıkmaktadır. Kenar kısmı, kâse kalıptan çıkınca eklenmekte daha sonra sırlanıp fırınlanmaktadır. Kâselerin fırında üst üste istiflenmesi sonucu yanlış fırınlamadan dolayı kâse yüzeylerinde renk dalgalanmaları görülebilmektedir. Homerik kâselerin çoğu gri topraktan yapılmış ve gri parlak bir sırla kaplanmıştır. Toprağın gri değeri ne kadar açıksa, yapısı da o kadar yumuşaktır (Sinn 1979: 41). Hausmann, Boiotia için üretilenlerin soluk kırmızı kahverengimsi, belli bir kırmızı morumsu, pırıltısı olduğunu, bu özelliğin diğer Boiotia seramiklerinde de görüldüğünü ve bu yöreye ait olduğunu belirtmektedir (Hausmann 1959: 29). Sinn, çalıştığı materyal arasında bu toprağın çok az olduğunu ve Homerik kâselerin tipik toprağı olarak geçerli olmadığını ileri sürmektedir (Sinn 1979: 41, dn. 219).

Homerik kâseler, Megara kâseleri gibi kulpsuz ve ayaksız olup, yarım küre biçimlidirler. Dışa doğru savrulan cidarı ve dışa dönük dudağı ile Attika tipi Megara kâseleriyle aynı biçimi göstermektedirler. Ancak bezeme farklıdır. Megara kâselerinde bezeme motifleri bitkisel ve figürsel ağırlıklı iken, Homerik kâselerde Yunan edebiyatı dramasına ait sahneler yer almaktadır. Kâse üzerindeki bölümler gövdenin üstünde ve altında kabartma çizgilerle veya nokta sıralarıyla sınırlandırılmış ve dolanan yatay süs bordürleriyle ayrılmıştır. Bu bordürlerde öne çıkan motifler yumurta sırası ve saç örgüsü bandıdır. Bordürler arasındaki figürlü sahne frizi gövdedeki esas bölümü, yaprak rozetleri ise dipte madalyonu oluşturmaktadır. Sahne frizinde doldurma motifler yoktur (Sinn 1979: 20). Genellikle sahnelerdeki kişilerin adları yanlarına yazılmaktadır. Yazılar kalıba el ile bastırılarak yazılmıştır. Yazı hataları, düzenlemedeki farklılıklar ve yazıdaki bazı eksiklikler bunu kanıtlamaktadır (Sinn 1979: 41). Sadece kişi adları değil, edebi eserlerden alınan dizeler de ilgili sahnelerde yer alabilmektedir.

Homerik kâselerin bir de Doğu Yunan versiyonu bulunmaktadır (Sinn 1979: 20). Bu kâselerdeki friz düzenlemesi ve kâse biçimi Makedonya – Yunanistan bölgesinde görülen kâselerden farklıdır. Biçim içe çekik kenarıyla Delos tipine, yüzey bölümlenmesi ise Suriye tipi olarak adlandırılan kâselere uymaktadır. Suriye kâselerinde dipteki madalyonun üstünde, gövdeye kadar yükselen yapraklarıyla bir çanak bölgesi bezemesi ve onun üstünde gövde frizi

yer almaktadır. Suriye tipi, kâse yüzeyinin yatay kabartma çizgilerle veya boncuk dizileriyle üç bölüme ayrılarak süslendiği tiptir (Parlasca 1955: 153, Abb. 12).

Doğu Yunan / Anadolu Örnekleri

Greifenhagen, Güney Almanya’da bir özel koleksiyonda bulunan, üzerinde Odyssea’dan sahnelerin yer aldığı bir Homerik kâseyi incelemiştir (Greifenhagen 1963: 52, 53) (Levha II. 1, 2). Kâse üzerinde kabartma olarak üç grup sahne bulunmaktadır: 1. Aias – Cassandra: Cassandra sunakta oturmakta ve Athena heykeline sarılmaktadır. Aias sağa doğru hızla koşarak rahibeyi tapınaktan çıkarmak için saçlarından tutup çekmektedir. 2. Gemide Odysseus – Skylla: Skylla, sağ elinde bir kürek tutmakta, sol eliyle bir adamı havaya kaldırmaktadır. 3. Gemide Odysseus: Bu sahnede yürürken betimlenen Odysseus bir hoplit gibi giyinmiş, başında bir Frig kasketi ve üzerinde İskit kıyafeti taşımaktadır. Greifenhagen, bu kâsenin menşei için Rhodos’u göstermiş ve biri Samsun’dan olmak üzere başka merkezlerde ve koleksiyonlarda bulunan⁴, içe çekik kenarlı, menşe olarak Doğu Yunan’ı, özellikle Rhodos’u gösterdiği altı kâseyi kıyaslamıştır. (Greifenhagen 1963: 52-65). Samsun kâsesine ait parçalar Louvre’da korunmaktadır (Greifenhagen 1963: 62, Abb. 57, 58) (Levha II. 3, 4). Bu parçalarda Skylla, yukarı kaldırdığı küreğiyle yanından geçen gemiden bir adamı çekip almaktadır. Adam güvertede çırpınırken, başını canavara doğru çevirmiş olduğu halde tüm şekliyle verilmiştir. Samsun kâsesinde Skylla tekrarlanan tek figürdür. Tekrarlanan bu figürler arasında birer Ion sütunu yer almaktadır. Greifenhagen, bu kâseyi Hausmann’a katılarak biraz geç bir tarihe İÖ 2. yüzyılın üçüncü çeyreğine vermek gerektiğini (Greifenhagen 1963: 62), biraz uzak olmakla beraber aynı resim geleneği içinde Skylla – Odysseus betimlerini Calena kâsesinde de gördüğünü belirtmektedir (Greifenhagen 1963: 64, Abb. 59). Odysseus, bu betimde de Frig kasketi taşımaktadır. Bir İtalyan omphalos kâsesi olan bu örnekte de görüldüğü gibi aynı konu, doğu Akdeniz ve Karadeniz’den güney İtalya ve Campania’ya kadar yayılmıştır. Skylla – Odysseus betimleri Yunanistan kâselerinde de yer almaktadır (Sinn 1979: 87, 88 M19).

Greifenhagen, Margburg’da bulunan bir Aias – Cassandra grubu kabartmasının, büyük olasılıkla Smyrna’da ele geçmiş, özel bir koleksiyondaki topraktan yapılmış kâse kalıbına çok benzediğini belirtmekte (Greifenhagen 1963: 65, Abb. 53, 54), Aias – Cassandra grubunun ön örneği metal bir eser miydi, yoksa kabartma betimlerin etkilendiği Hellenistik bir heykel mi vardı, diye sormaktadır. Ayrıca Rhodos okullarında bu türden eserler tanımadığını belirtip, Aias – Cassandra sahnesinin olasılıkla doğu Yunan’da metal işlerini bilen bir merkezde üretilen bir eserle bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Greifenhagen “Doğu Yunan buluntuları Attika ve Boiotia gibi verimli olmadığından ve çok az araştırıldığından Rhodos kâsesinin atölyesini sorduğumuzda sıkıntıya düşüyoruz” ifadesi ile kâsenin buraya ait olduğu hakkında şüpheleri olduğunu da vurgulamaktadır (Greifenhagen 1963: 60).

G. Saltz Merker, İstanbul’dan satın alınmış Missouri Üniversitesi Sanat ve Arkeoloji Müzesi’nde bulunan bir Homerik kâseyi tanıtmaktadır⁵ (Merker 1967: 11-17) (Levha III.1). Merker bu kâseyi iki açıdan özellikle ilginç bulmaktadır. İlki, Homerik kâselerin çoğu Kıta Yunanistan’daki atölyelerde yapılmış iken, bu kâse Doğu Yunan orijinlidir. İkincisi, hiçbir Homerik kâse veya parçasında görülmeyen bir konunun sunumunu taşımaktadır. Gövde üzerinde İlyada’dan alınan, Akhilleus’un arabasının arkasında Hektor’un bedenini sürüklemesi sahnesi yer almaktadır. Hektor ismi figürün yanında yazılıdır. İki koşan at ile çekilen arabada ayakta duran Akhilleus kısa bir tunik giymiş, sağ elinde mızrak ve sol elinde kalkan tutmakta, başında ise ucunda kuş tüyü olan bir miğfer taşımaktadır. Başlı bordür alanının içine taşmış olup, ön tarafında kalkana doğru soldan sağa Akhilleus (ΑΧΙΛΛΕΥΣ) adı yazılmıştır. Yazının gittikçe kötüleşmesi elle yazılmasındandır. Atların ayaklarının altında olasılıkla damga

⁴ İki Rhodos’ta bulunmuş: Güney Almanya özel koleksiyondaki ve Alberge del Sole’de bir mezardan; üzerinde Odysseus betimi var, diğerleri: Thasos: Skylla ve Aias’a ait parça, Ermitage: Parthenion’dan; Skylla-Odysseus betimi, Kiel Üniversitesi: buluntu yeri belli değil; Rhodos kâsesi ile aynı sahneleri taşıyor, Louvre: Samsun’dan; Skylla figürü yer almaktadır.

⁵ Kâse yarım küre biçiminde, oldukça sığ, sivri ve ince dudaklı, düz kenarlı, ince cidarlı ve bordür kısmı kalındır. Toprak pembemsi deve tüyü, sıfır siyah ağırlıklı, kırmızı dalgalı olup, yapısı sert ve incedir. Bordürün üstünde üç kabartma çizgi, bordür bezemesi olarak inci - makara sırası, bunun altında aralıklı olarak çiçek rozetleri sırası bordür bezemesini oluşturur.(h : 7.4, çap : 12.6 cm)

ile basılmış EP monogramı yer almaktadır (Merker 1967: 12). Bu sahne tüm kâse yüzeyini kaplamakta, ayrıca çanak bezemesi bulunmamaktadır. Doğu Yunan orijinli bu kâseye tam olarak benzeyen paraleli Rhodos'da bulunan Greifenhagen'in tanıttığı yukarıda değinilen kâsedir. Greifenhagen'in tanıttığı Rhodos ve Missouri kâseleri arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır⁶ (Merker 1967: 15). Merker, Rhodos kâsesindeki Odysseus ile, Missouri kâsesindeki Akhilleus figürünün aynı elbise ve aynı hareket içinde bulunduğunu, aradaki farkın Odysseus'un yürüme halinde, Akhilleus'un da arabada olduğu için bir dizi biraz kırılmış olduğu halde betimlenmesi olduğunu belirtmektedir. Akhilleus figürü için de, olasılıkla orijinali Odysseus gibi bir savaşçıya ait olan mührün kullanılmış olabileceğini belirtmektedir (Merker 1967: 12). Greifenhagen'in gruplamasındaki Rhodos buluntuları, Kiel kâsesi, Ermitage'deki Parthenion parçasında da Odysseus aynı duruş şeklinde verilmiştir. Bu kâselerde aynı mühürlerin kullanıldığı veya en azından bazılarının aynı atölyede üretilmiş olduğu düşünülebilir. Greifenhagen, Rhodos buluntusu olan Hellenistik kâsede Odysseus'un tam teçhizatlı görünümünü Homeros'un anlatımından almasının şaşırtıcı olmadığını belirtmekte, ancak İskit – Pers kıyafeti içindeki donanımın varlığı nasıl açıklanabilir, diye sormaktadır (Greifenhagen 1963: 58). Bu kıyafet doğal olarak doğuya işaret etmektedir. Aslında Greifenhagen'in Rhodos atölyeleri kaynaklı gruplaması kesin değildir. Gri hamurlu Rhodos buluntuları burada yapılmış olabilir, fakat diğer buluntuların hamurları farklıdır.

Rhodos ve Missouri kâseleri arasında dip kısmının süslenişi, figürlerin dizilişi açılarından farklılıkları vardır. Ancak en önemli fark Missouri kâsesinde bulunan yazı ve monogramın diğer kâsede bulunmamasıdır. Her iki kâsenin fabrikaları farklıdır. Hamur ve sır renkleri de farklıdır. Bu kâseler Delos-Efes-Ion olarak adlandırılan kâselerin biçimini yansıtmaktadır. Missouri kâsesini Greifenhagen'in Skylla betimli doğu Yunan menşeli kâseleriyle kıyaslayan Merker, Greifenhagen'in saptamasına katılıyor; Doğu Yunan'da Homerik kâseler üreten en azından bir atölye vardı (Merker 1967: 15). EP monogramı bu kâsenin orijinal yerini göstermeye yeterli olmamıştır. Delos'tan bir seri monogram imzası bilinmesine karşın, bu monogramı taşıyan başka kabartmalı kâse bilinmemektedir. Bu kâse, doğu Yunan Homerik kâselerinin tarihlenmesi sorunu açısından yardımcı olmamaktadır. Merker, Greifenhagen'in, Hausman'ın kıta Yunanistan için verdiği tarihe katıldığını, bu tarihin doğu Yunan kâsesi için de geçerli olabileceğini belirtmektedir: İÖ 175-125 (Merker 1967: 16).

Kossatz, Milet Megara kâse parçaları arasında Demetrias'a ait Homerik kâse figürlerini andıran, ancak pek tanımlanamayan figürel betimli bir kâse parçasından söz etmekte, ayrıca Missouri kâsesiyle de kıyaslamaktadır⁷ (Kossatz 1990: 104, Taf. 20 M 216, Abb. 10), (Levha III. 2). Motif dışında en önemli fark çanak kısmındadır. Milet kâsesinde figürel kısım alçak bir kabartma çizgi aracılığıyla ayrılmıştır. Gövdenin altında bulunan söz konusu kabartma çizgi doğu kâseleri için en azından bir süre tipik bir özel tarz olarak kullanılmıştır. Milet kâsesinde görülen bu gövde bölümlenmesi yukarıda da değinildiği gibi Greifenhagen'in Rhodos atölyelerine ait olduğunu ileri sürdüğü Rhodos ve buluntu yeri belli olmayan Kiel kâsesine uymaktadır. Milet kâsesi, Rhodos ve Missouri kâsesi ile biçim ve kabartma tarzı olarak kıyaslanabilir⁸ (Kossatz 1990: 105). Aralarındaki en önemli fark çanak bölümünün düzenleniştir.

Greifenhagen'in Rhodos kaynaklı gruplamasına Kossatz karşı çıkmaktadır. Kossatz'a göre olasılıkla bu kâseler Ionia'dan gelmektedir (Kossatz 1990: 105). Rhodos atölyeleri ürünlerinin zamansal ve mekansal yayılımı hâlâ ayrıntılı olarak açıklanmamıştır. Rhodos'taki buluntunun çoğunluğu gri mallar grubuna aittir. Greifenhagen'in grubundaki gri mallar da burada yapılmış olmalıdır. Olasılıkla Rhodos serbest liman olarak, İÖ 168'de kurulan

⁶ Her ikisi de sığ, düz içe eğimli kenarlıdır. Missouri kâsesinde kenar neredeyse düzdür. Rhodos kâsesinde içe oldukça eğimlidir, her ikisi de uca doğru sivrilir, kıvrımsız düz dudaklıdır. Her ikisi de figürlü dekorasyonun üstünde boncuk – makara dizisine sahiptir. Bu bezeme kıta Yunanistan Homerik kâselerinde yoktur.

⁷ Toprak; pembe sarımsı, sert, sır; kahverengi, Missouri kâsesinde amaçlanan sır siyahtır. Kenar profilinde, ayrıca toprağında benzerlikler ve çok benzeyen bir inci dizisi vardır.

⁸ Milet kâsesi kabartma karakteri olarak her ikisiyle de benzerdir, fakat plastik ve canlı bir etki bırakan kabartma yüksekliğiyle farklıdır. Missouri kâsesiyle yapısı, kenar teşkili, kenar bezemesi ve kabartma stili ve Rhodos kâsesiyle gövde bölümlenmesi ve kabartma stili açısından benzer.

Delos gibi ticarete aktarma rolü oynamıştır. Laumonier'in tespitlerine göre, Delos'ta bulunan Megara kâselerine ait 9000 parçanın bu adada yapıldığını gösteren bir kanıt yoktur. Hepsi de büyük bir merkezden çıkmış gibi görünmektedir. Çoğu İÖ 2. yüzyılın ortasına ve sonrasına tarihlenmektedir (Laumonier 1977: 3). Delos kâselerine ait bir grup kâse kalıbının Efes kazılarında ele geçmesiyle bu kâselerin en azından bir kısmının Efes'te yapıldığı kanıtlanmıştır (Seiterle 1982: 145).

Kossatz, Bergama ve daha kuzeyde (Kyme) Milet kâsesine benzer kâse tanımadığını belirtip, Milet kâsesinin özelliklerinden dolayı en azından güney Ionia'da, belki Milet'te yerleşmiş kendine özgü bir başka atölyenin varlığını kabul etmek istemektedir (Kossatz 1990:105). Kossatz, Rhodos kâsesinin (Kossatz burada yanlışlıkla Missouri kâsesi olarak adlandırmış) akantus yapraklarından oluşan bir yaprak çanak kısmına sahip olduğunu ve benzer damgaların Vases Gris atölyesinde ortaya çıktığını, ancak Milet'te aynı akantus yapraklı iki parça daha ele geçtiğini belirtmektedir. (Kossatz 1990: 105, Taf. 20 M 5, M 138)

Tarihleme ve Sonuç

Oymacılık denilince, Ptolemaios'lar kültürü, değerli metaller ve özellikle de gümüş akla gelmektedir. Homerik kâselerin ön örnekleri olarak sadece metal işleri örneklerinden değil, aynı zamanda Hellenistik kitap resimlerinden de yararlandığı ile ilgili tartışmalar bulunmaktadır. Kitap resimlerinin kullanılması söz konusu olduğunda, resimler aracılığıyla aktarılan öyküler ön plana çıkmakta, metal kâseler üzerindeki sahnelerin de dikkatlice kopya edilmesiyle çömlükçiliğe aktarılmaktadır (Merker 1967: 17). Resim betimleri edebi çizimlerden dolayı olarak gelmekte, içerik ise mitolojiyi yansıtmaktadır. Hausmann'a göre, eğer örneklerin kitap resimlerinden alındığı şeklindeki görüşe katılırsak, tarih olarak İÖ 2. yüzyılı vermek gerekir. Çünkü, İÖ 3. yüzyılın sonundan önce kitap-kodeks çizimleri bulunmazlar. Bu nedenle biraz daha geç bir tarih önerilebilmektedir (Hausmann 1958: 68, 69).

Homerik kâselerin tüm Akdeniz coğrafyasında üretilen Megara kâselerinden önce yapıldıklarını ileri süren Kraus'un İÖ 3.yüzyılın başını önermesine karşın (Kraus 1951: 2), B. Q. van Ufford, İÖ 2. yüzyılın ortasından İÖ 1.yüzyılın içlerine kadar yayılabileceğini belirtmektedir (Ufford 1954: 35). Homerik kâselerin yukarıda değindiğimiz doğu Yunan versiyonları için İÖ 175-125 tarihinin önerildiğini belirtmiştik. Ancak, doğuda Megara kâselerinin en erken görüldüğü merkezlerden biri olarak Tarsus (Goldman 1950: 29,31, 131; H, I, J 131 ; 170, 174, 179, en yoğun buluntu İÖ 200-150) ve en geç üretilen örneklerinin bulunduğu Antakya (Waagé 1948: 30, fig.11; 23, 27, 28, fig.12; 18, fig.13; 1-3, fig. 14; 2, 5, 6; Kossatz 1990: 123, en yoğun buluntu İÖ 150-25) ayrıca Filistin (Lapp 1961: 209, C- Samaria İÖ 75-55, en yoğun buluntu İÖ 200-70) ve çevresinde Suriye tipi kâselere özgü çanak bölümlenmesinin görüldüğü geç zaman nedeniyle daha geç bir tarih önerilebilir. Ayrıca söz edilen kâselerin biçimi, İÖ 2. yüzyılın ortalarına ait Delos biçimini yansıttığından, İÖ 150 ve sonrası düşünülebilir. Kossatz, Merker ve Greifenhagen'in kâselere verdikleri tarihin (İÖ 175-125) Sinn'in yeni sonuçları (İ.Ö 225-168) nedeniyle kuşkuyla karşılanabileceğini belirtiyor (Kossatz 1990: 105). Sinn'in verdiği tarih kıta Yunanistan için geçerli olabilir. Ancak bu Anadolu için erken bir tarih sayılır.

Ağız ve gövde parçasına ait bir bölümü ele geçen Soloi kâsesi içe eğimli cidarıyla Delos-Efes-Ion kâselerinin biçimini yansıtmaktadır. Bordür bezemesi Homerik kâselerde çok sık rastlanan yumurta sırasından oluşmaktadır. Soloi kâsesini diğer kâselerle kıyaslırsak; biçim dışında Soloi kâsesi ile Missouri kâsesinde ortak olan Achilleus yazısıdır, diğer örneklerde yazı yoktur. Bu iki kâsenin konusu İlyada'dan alınmış iken, değindiğimiz diğer kâselerin konusu Odyssea'dan alınmıştır. Soloi kâsesi, Greifenhagen'in tanıttığı Rhodos ve buluntu yeri bilinmeyen Kiel kâselerine ağız yapılışı açısından çok benzemektedir. Rhodos ve Kiel kâseleri konu, figür motifleri, sahne frizi ve bu frizin altındaki ayırım çizgisi ve çanak bezemesi bulunması açılarından aynı özellikleri taşırlar. Ancak hamurları farklıdır. Soloi kâsesinin Samsun ve Milet parçalarıyla biçimsel bezerlik dışında ortak noktası yoktur. Samsun ve Milet kâseleri figürsel frizin düzenlenişi açısından çok benzerler. Burada sözü edilen kâseler biçim olarak kıta Yunanistan'daki kâselerden farklı, içe çekik veya düz kenarlarıyla Delos-Efes-Ion tipi kâselerdir. Dolayısıyla biçim ve bezeme Anadolu'nun batısı ile doğusunda var olan özelliklerden oluşan bir karışımdır.

Soloi kazıları Megara kâse parçaları arasında hem biçim hem de bezeme tarzı açısından Suriye tipi özellikleri taşıyan örnekler bulunmaktadır. Hamuru, bezeme tarzı ve motifleri açısından Antakya'ya ve Tarsus'a ait olduğunu düşündüğümüz parçalar Soloi'nin bu şehirlerle ilişkisini göstermektedir. Soloi kâsesinin hamur özellikleri ve hamur rengi Antakya'ya ait olduğunu düşündüğümüz bazı parçalarda ortaya çıkmaktadır. Ancak kil rengi pek çok merkezde benzer olabilmektedir. Tarsus Müzesi'nde Delos-Efes-Ion kâseleri biçiminde düz ağızlı, içe çekik kenarlı ve Suriye kâseleri tarzında bezenmiş, figürlü friz ve çanak bezemesi taşıyan derin bir kâse bulunmaktadır (Env. no. 974.34.21). Tarsus'ta hem içe çekik kenarlı, hem de dışa dönük kenarlı kâse parçaları ele geçmiştir. Tarsus kâselerinin Suriye ve Filistin'deki kâselerle benzerlikleri bulunmaktadır. Tarsus'ta, Antakya'da bulunan kalıpların formunda üretim yapıldığını gösteren kanıt olmadığından, Tarsus o kapların bazılarını yakın yerlerden getirmiş olmalıdır (Goldman 1950: 163, 164). Suriye tipinde görülen çanak bezemesine sahip yukarıda değindiğimiz örnekler, bu bezemenin Tarsus-Antakya-Suriye yöresinde yaygın olması dolayısıyla içinde Soloi'nin de bulunduğu doğulu bir Homerik kâse üretim merkezinin varlığını kuvvetlendirmektedir. Greifenhagen, Doğu Yunan'da Homerik kâseler üreten bir atölyenin varlığından söz ederken Rhodos'u kastetmiştir (Greifenhagen 1963: 63). Ancak tereddütleri de vardır. Kossatz da Rhodos ve Milet kâseleri arasında bağlantı kurup, Batı Anadolu'da bir atölye olasılığından söz etmiştir. Milet'te bir atölye olasılığı yanı sıra çanak bezemesi nedeniyle doğulu bir atölye de söz konusu olabilir. Olası Milet atölyesi kâseleri İonia'da Efes-Ion biçiminde üretilip diğer İonia kâseleri tarzında bezenbilirdi. Doğuda sevilen çanak bezemesine neden ihtiyaç duyulmuştur? Homerik kâse üreten söz konusu atölye hem Yunanistan'daki Homerik örnekleri bilen, hem Delos-Efes-Ion tipini, hem de doğunun bezeme tarzını özümsemiş bir atölye olmalıdır.

Sadece ağız ve gövdeye ait bir parçası ele geçmiş olan Soloi kâsesini biçimsel özelliklerinden dolayı ve bu özelliklere sahip diğer kâselerin bezeme tarzının özelliklerinden dolayı İÖ 2. yüzyılın ortalarına veya biraz sonrasına verilebiliriz.

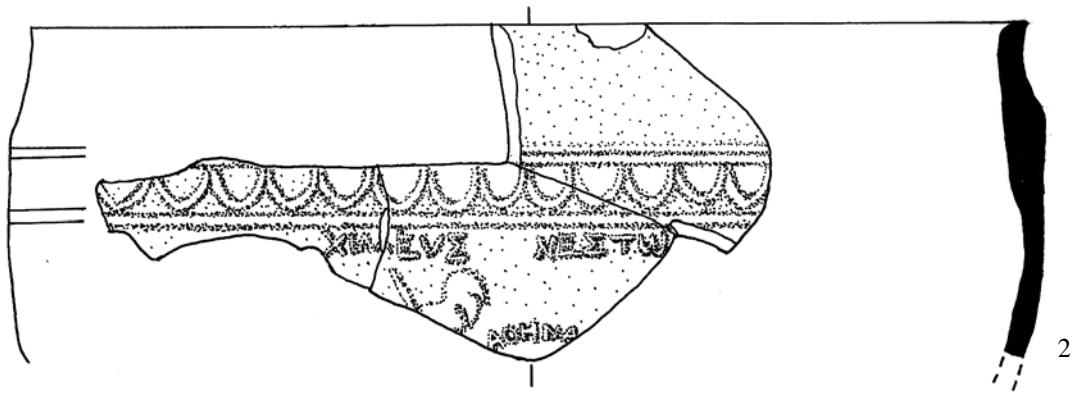
Kaynakça

Kısaltmalarda *Jahrbuch des Deutschen Archaeologischen Instituts* kısaltmaları kullanılmıştır.

- Goldman, H.
1950 *The Hellenistic and Roman Periods Excavations at Gözlükule, Tarsus I*, New Jersey.
- Greifenhagen, A.
1963 *Beiträge zur antiken Reliefkeramik*, Berlin.
- Hausmann, U.
1958 “Zur Antiopepe des Euripides”, *AM* 73, Berlin.
1959 *Hellenistische Reliefbecher aus attischen und böotischen Werkstätten*, Stuttgart.
- Hom. *Il.* *İlyada*, A. Erhat – A. Kadir (çev.), İstanbul, 1975.
- Kossatz, U.
1990 *Funde aus Milet. Teil 1. Die Megarischen Becher*, Berlin.
- Kraus, T.
1951 *Megarische Becher im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Mainz.
- Lapp, P. W.
1961 *Palestinian Ceramic Chronology 200 B.C.–A.D. 70*, New Haven.
- Laumonier, A.
1977 *La céramique hellénistique à reliefs 1. Ateliers “Ioniens”*, Paris.
- Merker, G. S.
1967 “A New Homeric Illustration”, *Muse* 1: 11-17.
- Parlasca, K.
1955 “Das Verhältnis der megarischen Becher zum Alexandrinischen Kunsthandwerk”, *Jdl* 70: 129-154.
- Seiterle, G.
1982 “Funde aus Ephesos”, *AntK* 25: 145-149.
- Sinn, U.
1979 *Die Homerischen Becher*, *AM*, 7. Beih., Berlin.
- van Ufford, B. Q.
1954 “Les bols homériques”, *BABesch* 29: 35-40.
- Waagé, F.O.
1948 *Ceramics and Islamic Coins, Antioch-on-the-Orontes IV/1*, Wisconsin.

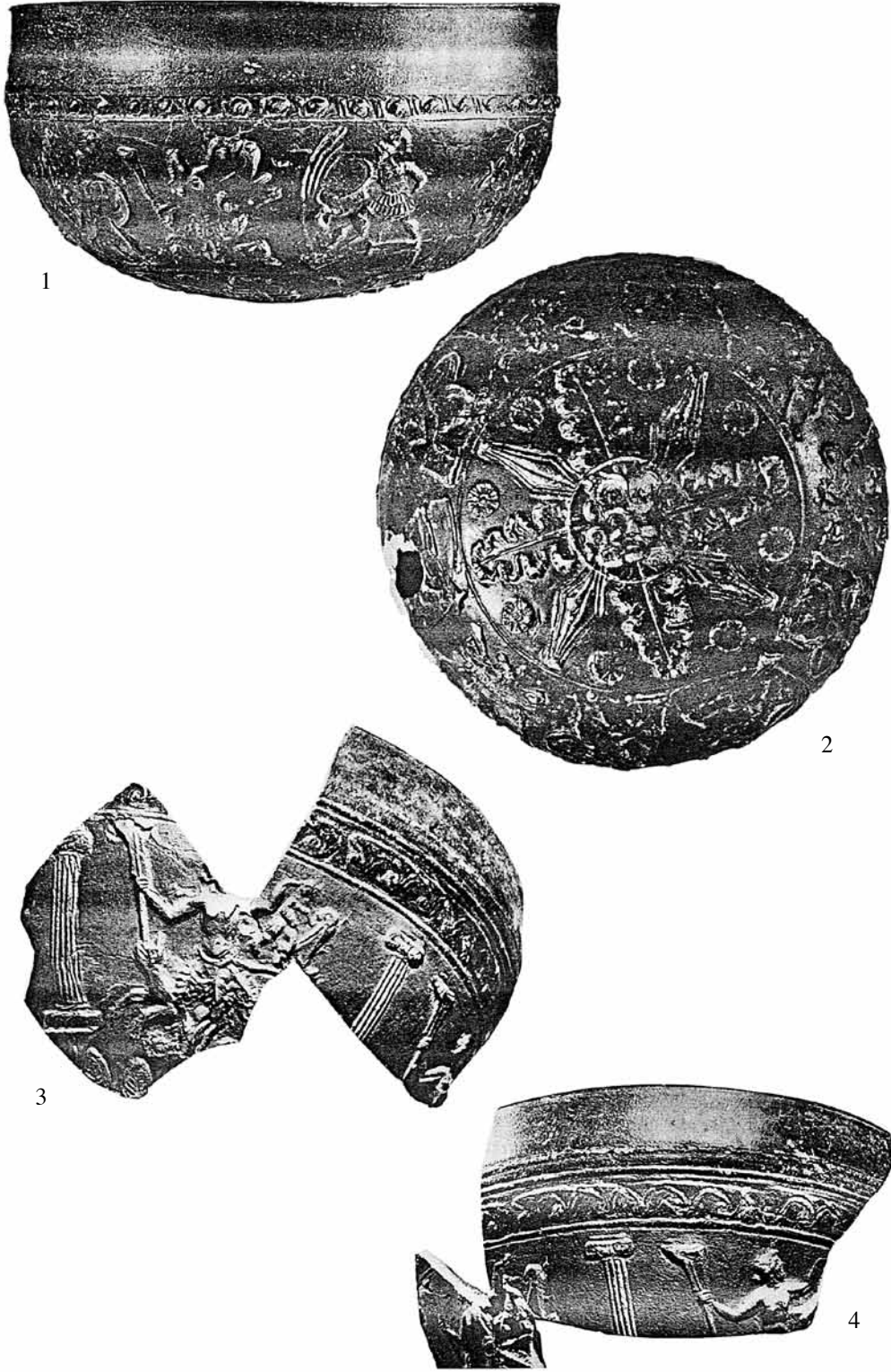
1

2

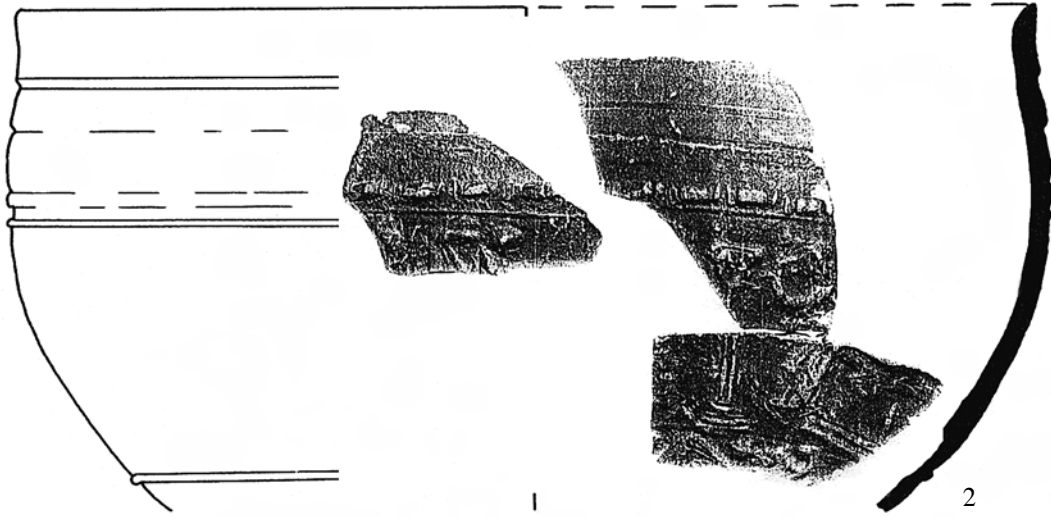
Levha I

1. Soloi (SH G3 28.06.00 no. 19 K 2 + SH 2000 45) kâse parçası fotoğrafı
2. Aynı parçanın çizimi (1 /1 Sinem Aslan tarafından)

Levha II

1. Rhodos kâsesi: A. Greifenhagen, Beiträge zur antiken Reliefkeramik, 1963 53, Abb.46
2. Aynı kâsenin çanak kısmı: A. Greifenhagen, Beiträge zur antiken Reliefkeramik, 1963 58, Abb.53
- 3 ve 4. Samsun kâsesi parçaları: A. Greifenhagen, Beiträge zur antiken Reliefkeramik, 1963, 61, 57 ve 58

Levha III

1. İstanbul / Missouri kâsesi: G. S. Merker, "A New Homeric Illustration", Muse 1, 1967, 11, 1

2. Milet kâsesi parçaları ve çizim: U. Kossatz, Funde aus Milet. Teil 1. Die Megarischen Becher, 1990, Taf.20, Abb.10 M 216.